

УДК 341.9

АВТОРЛЫҚ ҚҰҚЫҚ САЛАСЫНДАҒЫ КӨПЖАҚТЫ КЕЛІСІМДЕР

Отарбаева Сара Талғатқызы

nbhd15@mail.ru

Л.Н Гумилев атындағы ЕҰУ

Заң факультеті

Халықаралық құқық кафедрасының 3-курс студенті

Нұр-Сұлтан, Қазақстан

Ғылыми жетекші - Сейдеш Б.Б.

Аннотация

Ғылыми мақаланың тақырыбы: Авторлық құқық саласындағы көпжақты келісімдер.

Ғылыми мақаланың мақсаты: Авторлық құқық саласындағы көпжақты халықаралық келісімдерге сипаттама беру. Келісімдердің мазмұны мен мақсаттарымен танысу. Бұл мақала авторлық құқық саласындағы көпжақты келісімдерді қарастырады. Атап айтқанда, 1886 жылғы 9 қыркүйектегі әдеби және көркем туындыларды қорғау жөніндегі Берн конвенциясы, Авторлық құқық туралы Дүниежүзілік конвенция сияқты көпжақты келісімдер қозғалады. Сонымен қатар, мақалада авторлық құқықты қорғау туралы мәселелер қарастырылады.

Ғылыми мақаланың кілт сөздері: авторлық құқық, құқықтарды қорғау, келісімдер, конвенциялар, ДЗМҰ, ТМД, ЮНЕСКО.

Аннотация

Тема научной статьи: Многосторонние соглашения в области авторского права.

Цель научной статьи: Данная статья рассматривает многосторонние соглашения в области авторского права. В частности, затрагиваются такие многосторонние соглашения как: Бернская Конвенция по охране литературных и художественных произведений от 9 сентября 1886 года, Всемирная конвенция об авторском праве. Женева, 1952 г. Кроме того, в статье говорится и об охране авторских прав. Также описание многосторонних международных соглашений в области авторского права. Ознакомление с содержанием и целями соглашений.

Ключевые слова научной статьи: авторское право, охрана прав, соглашения, конвенции, ВОИС, СНГ, ЮНЕСКО.

Annotation

Topic of the research article: Multilateral agreements in the field of copyright.

Purpose of the scientific article: this article examines multilateral agreements in the field of copyright. In particular, such multilateral agreements as the Berne Convention for the protection of literary and artistic works of September 9, 1886, and the world copyright Convention are affected. Geneva, 1952 in addition, the article says, and copyright. Also a description of multilateral

international agreements in the field of copyright. Familiarization with the content and objectives of the agreements.

Keywords: *copyright, protection of rights, agreements, conventions, WIPO, CIS, UNESCO.*

М. М. Богуславский атап өткендей, "авторлық құқықты халықаралық қорғау құндылығы ретінде ең алдымен халықаралық мәдени және ғылыми ынтымақтастықты дамытуға қаншалықты ықпал ететіні, әлемдік ғылым, мәдениет жетістіктерімен кең халық массаларын таныстыруға, білім беруді дамытуға, халықтың мәдени деңгейін арттыруға қаншалықты көмектесетіні айқындалуы тиіс."

Халықаралық авторлық құқық авторлық құқықты реттеудің халықаралық-құқықтық тәртібін құрайтын мемлекеттер арасындағы келісімдер жүйесі болып табылады. Авторлық құқық объектілеріне анықтама беру үшін олардың халықаралық авторлық құқықтың құрамдас бөлігі болып табылатындығын есте сақтау қажет. Авторлық құқық туралы Дүниежүзілік Конвенцияда авторлық құқықтарды қорғау объектілеріне: "әдеби, ғылыми және көркем туындылар, қандай да бір дәрежеде: жазбаша, музыкалық, драмалық және кинематографиялық туындылар, кескіндеме, графика және мүсін туындылары" жатады. Кейінірек тізімге "гравюралар" (1-бап) қосылды.

Қазіргі уақытта авторлық және патенттік құқықтың аумақтық сипатын еңсерудің басты құралы зияткерлік меншікке құқықтарды өзара тану және қорғау туралы мемлекетаралық келісімдер жасасу болып табылады. Оларды әзірлеу және қабылдау бір мемлекеттің заңдары бойынша туындайтын құқықтарға оның заңнамасына сәйкес басқа мемлекеттің аумағында әрекет етуге және қорғалуға мүмкіндік береді. Шетелдіктер бұл жағдайда жергілікті заңдармен берілген құқықтарға ие болу мүмкіндігін алады, ал олардың ұлттық заңдары, әдетте, есепке алынбайды және қолданылмайды. [1]

XIX ғасырдың аяғында авторлық құқықтың іс-әрекетінің территориялық сипаты әдебиет пен өнер туындыларына өздерінің құқықтарын кеңінен коммерциялық іске асыруды көздеген ірі баспагерлердің мүдделерін қанағаттандыруды тоқтатты. Әсіресе, сол тілдегі елдерде баспагерлердің мүдделері қозғалды. Компания Англияда басып шығарған туындыны американдық кәсіпкер телеграф арқылы Америка Құрама Штаттарына жіберген. Нәтижесінде, бұл жұмыс Англияға қарағанда АҚШ-та ертерек жарияланды. Бұл, әрине, туындыны ағылшын тілінде шығаратын алғашқы компанияның мүдделеріне нұқсан келтірді. Авторлық құқықтың аумақтық сипатына байланысты алғашқы баспа компаниясына сыйақы төленген жоқ.

Мұндай мысал авторлық құқықтың аумақтық сипатын жоюға ірі баспа фирмалары мүдделі болғанын көрсетеді. Ең алдымен осы фирмалардың мүддесінде 1886 жылы әдеби және көркем шығармаларды қорғау туралы Берн конвенциясы жасалды. Кейін ол 1896, 1908, 1914, 1928 жылдары түрлі конференцияларда бірнеше рет қайта қаралды. Соғыстан кейінгі кезеңде бұл Брюссельде (1948 ж.), Стокгольмде (1967 ж.) және Парижде (1971 ж.) өткен конференцияларда орын алды. Конвенцияға қол қойған елдер авторлардың әдеби және көркем шығармаларына құқықтарын қорғау үшін Берн одағын құрды. Берн конвенциясы қатысушы елдер үшін түрлі редакцияларда әрекет етеді. Оған көптеген елдер қатысады (147 мемлекет, соның ішінде АҚШ, 1989 жылдан бастап, қытай - 1992 жылдан бастап). Бұрын айтылғандай, РФ үшін Берн конвенциясы 1971 жылғы редакциядағы 1995 жылғы 13 наурыздан бастап әрекет етеді. [1. 261 б.]

Берн конвенциясына сәйкес авторлық құқықты қорғау объектілері «әдеби және көркем туындыларды» қамтиды. Бұл термин, оны білдіру әдісі мен формасына қарамастан, әдебиет, ғылым және өнер саласындағы кез-келген өнімді қамтиды [1]. Бұл тізім мыналарды қамтуы мүмкін:

- кітаптар, брошюралар және басқа да жазбаша жұмыстар;
- дәрістер, уағыздар және басқа да осыған ұқсас жұмыстар;
- драмалық және музыкалық драмалық шығармалар;
- хореографиялық жұмыстар мен пантомимдер;
- мәтіні бар немесе мәтінсіз музыкалық шығармалар;

- кинематографиялық аналогы тәрізді туындылар теңестірілетін кинематографиялық туындылар;
- суреттер, кескіндеме, сәулет, мүсін, гравировка және литография жұмыстары;
- фотографияға ұқсас түрде бейнеленген туындылары теңестірілетін фотографиялық жұмыстар;
- қолданбалы өнер туындылары;
- география, топография, сәулет немесе ғылымға қатысты суреттер, карталар, жоспарлар, нобайлар және пластикалық жұмыстар.
- аудармалар, бейімделулер, музыкалық аранжирование және әдеби немесе көркем шығарманың басқа да өзгерістері түпнұсқа авторының құқықтарына нұқсан келтірместен түпнұсқа шығармаларымен қатар қорғалады.

1971 жылғы редакциядағы Берн конвенциясына соңғы жылдары (1995-2000 жж.) Ресеймен қатар Беларусь, Эстония, Грузия, Латвия, Литва, Молдавия, Украина, Әзірбайжан, Армения, Қазақстан, Қырғызстан, Тәжікстан және т. б. қосылды. Берн одағының әкімшілік функцияларын ДЗМҰ орындайды.

Берн конвенциясының 5-бабына сәйкес, авторлар-Берн Одағының қандай да бір елінің азаматтары, туындының шыққан елін қоспағанда, Одақтың басқа елдерінде жарияланған, сондай-ақ жарияланбаған туындыларына қатысты "қазіргі уақытта осы елдердің тиісті заңдарымен өз азаматтарына берілетін немесе одан әрі берілетін құқықтарды, сондай-ақ осы Конвенциямен ерекше берілетін құқықтарды пайдаланады".

Авторлар конвенцияның қатысушысы болып табылмайтын мемлекеттердің азаматтарына Одақ елдерінің бірінде немесе Одақтың құрамына кірмейтін елде және Одақ елдерінде алғаш рет шығарған жұмыстарына қатысты бірдей қорғаныс беріледі. Берн конвенциясы аумақтық белгіні - шығарманың шыққан елін немесе дәлірек айтқанда, шығарманы алғаш шығарған елдің басымдылығын анықтайды.

Осыған орай - жарияланған туындыларға қатысты-туындысы Одақ елдерінің бірінде алғаш рет жарияланған Тұлға қорғау алады .

Конвенцияның 3-ші жағдайы, географиялық өлшем деп аталатын, Берн конвенциясына РФ қосылғанға дейін жарияланған кеңес авторларының шығармалары үшін практикалық маңызы бар. [1. 262-263]

Белгілі кеңес композиторларының Шостакович, Прокофьев, Хачатурян және т. б. музыкалық шығармалары бірнеше жағдайларда КСРО Берн конвенциясына қатыспаған және Англия мен Германия қатысқан кезеңде Англияда алғаш рет жарияланды. Бұл шығармалар Берн конвенциясында көзделген қорғауға жатады. ГФР-да мұндай туындыларға қатысты заңдарда белгіленген қорғау мерзімдері қолданылады. Осылайша, қорғау мерзімі (автор қайтыс болғаннан кейін 70 жыл) Сергей Прокофьевтің шығармаларына қатысты 2033 жылдың 31 желтоқсанына дейін, Арам Хачатурянның шығармаларына қатысты 2045 жылдың 31 желтоқсанына дейін, Дмитрий Шостаковичтің шығармаларына қатысты 2048 жылдың 31 желтоқсанына дейін қолданылады.

Келесі мысал Италиядағы Борис Пастернактың "Доктор Живаго" романын жариялауға қатысты. Идеологиялық пайымдаулар бойынша кеңестік Одақтағы бұл туындының жариялануы мүмкін емес екені белгілі, және ол алғаш рет 1957 жылы Италияда - Берн одағының құрамына кіретін мемлекетте, түпнұсқада емес, аудармада, итальян тілінде жарияланды. Содан кейін кітап басқа тілдерде және басқа да Берн одағының мүше - елдерінде туындыны жариялаған баспа құқығы басылып шығарылды, бірқатар мемлекеттерде (атап айтқанда, ГФР-да) сот талқылауы барысында мойындалды. Осыған байланысты, 1965 жылғы ГФР авторлық құқық және сабақтас құқықтар туралы Заңға сәйкес, шетелдік азаматтарға туындыны Заңның қолданылу аумағында тек аудармада ғана алғаш рет жарияланған жағдайларда да қорғау берілуге тиіс екенін атап өткен жөн.

1971 жылғы редакциядағы Конвенция бойынша қорғау Берн одағы елдерінің азаматтарына және олардың туындысы одақ елдерінің аумағынан тыс жерде алғаш рет

жарияланған жағдайларда беріледі. Жарияланбаған туындыларға қатысты қорғау Одақ елдерінің авторларына беріледі.[1. 264-265]

Берн конвенциясы бойынша авторлық құқықты қорғау мерзімі автордың барлық өмір сүру уақытын және ол қайтыс болғаннан кейін 50 жылды құрайды. Егер қорғау туралы талап қойылған одаққа қатысушы елдің заңы бойынша мерзім неғұрлым ұзақ болып табылса, онда осы елде белгіленген мерзім қолданылады, алайда ол туынды алғаш рет жарияланған елде белгіленген авторлық құқықтың қолданылу мерзімінен артық бола алмайды.

Егер тиісті елдің заңнамасында қорғау мерзімдерін салыстыру туралы ереже болса, ол ресейлік авторлардың шығармаларын қорғауға қолданылатын болады. Конвенцияның 7-бабының 8-тармағына сәйкес мерзім қорғау талап етілген елдің заңымен белгіленеді; алайда, егер осы елдің заңнамасында өзгеше көзделмесе, бұл мерзім туындының шыққан елінде белгіленген мерзімнен неғұрлым ұзақ бола алмайды. Мысалы, Испанияда шығармаларды қорғау мерзімі автордың өмір сүру кезеңін және ол қайтыс болғаннан кейін 60 жылды құрайды, бірақ ресейлік авторлардың туындысы авторлардың өлімінен кейін 50 жыл бойы ғана қорғалады, өйткені РФ Заңы авторлардың өмір бойы және олар қайтыс болғаннан кейін 50 жыл бойы құқықтарының қолданылу мерзімін белгілейді. Берн конвенциясында авторлық құқықтың мазмұнына қатысты толық ережелер бар. Құқықтар көлемі негізінен қорғау туралы талап қойылған елдің заңы бойынша анықталады. Күзет субъектісіне ұлттық режим, яғни осы елдің тиісті заңдарында берілетін құқықтар беріледі. Бұдан басқа, авторға Берн конвенциясында көзделген құқықтар беріледі. Басқа елде құқықтарды жүзеге асыру туындының шыққан елінде оны қорғауға байланысты емес. Бұл қорғау көлеміне де (материалдық-құқықтық мағынада), сондай-ақ авторлардың құқықтарын сотта қорғау тәртібіне де қатысты. Сот қорғауына қатысты одақтың әрбір елінің азаматына Одақтың кез келген басқа елінде ұлттық режим қамтамасыз етілді. Берн конвенциясының өзінде (оған қатысушы елдердің ішкі заңнамасына сілтеме жасамай) белгіленген автордың құқықтарына келер болсақ, онда автордың өзінің әдеби және көркем шығармаларын аударуға, туындының даналарын қайта шығаруға, драмалық және музыкалық туындыларды көпшілік алдында орындауға, өз шығармаларын радио және теледидар арқылы беруге, оларды көпшілік алдында оқуға, қайта жасауға, музыкалық туындыларды механикалық тәсілмен жазуға және басқа да бірқатар құқықтарға айрықша құқығы көзделеді.[1. 266-267]

Туындыларды еркін пайдалану мүмкіндігін шектей отырып (құқық иелерінің келісімін алу, қаламақы төлеу қажеттілігі және т.б.), Берн конвенциясы бірқатар жағдайларда дамушы елдердің мүдделеріне жауап бермейді. Осы елдердің бастамасы бойынша Стокгольм конференциясында (1967 ж.) Берн конвенциясының қайта қаралған мәтінімен қатар дамушы елдер үшін арнайы хаттамаға қол қойылды. Онда Берн конвенциясының негізгі мәтініне қарағанда қатаң емес кейбір ережелер көзделген. Алайда, ірі баспа монополияларының, дыбыс жазбаларын шығаратын фирмалардың және басқа да авторлық құқық иелерінің мүдделерін қорғайтын Батыс мемлекеттерінің саясаты нәтижесінде хаттама күшіне енбеген. Париж конференциясында (1971 ж.) ымыраласу нәтижесінде Берн конвенциясының мәтініне дамушы елдерде оқу және ғылыми мақсаттарда аударма әдебиеттерін таратуды жеңілдететін кейбір ережелер енгізілді, алайда хаттамада көзделгендерден жеңілдігі төмен.

Екінші негізгі көпжақты халықаралық келісім Дүниежүзілік (Женева) авторлық құқық туралы конвенция болып табылады. Ол ЮНЕСКО қамқорлығымен әзірленген және 1952 жылы Женевадағы конференцияда қол қойылған конвенцияға 97 мемлекет қатысады, оның қатысушылары Берн конвенциясына қатыспайтын бірқатар мемлекеттер (атап айтқанда, Америка құрлығының елдері) болып табылады. 1952 жылғы редакциядағы ССРО (РФ) үшін конвенция 1973 жылғы 27 мамырдан бастап, 1971 жылғы редакцияда - 1995 жылғы 13 наурыздан бастап қолданылады. Дүниежүзілік конвенция, Берн сияқты, ұлттық режим қағидатын негізге алады, бірақ оған қарағанда, бұл принцип бұл жерде үлкен рөл атқарады, өйткені дүниежүзілік конвенция ішкі заңнамаға сүйеніп, көптеген материалдық-құқықтық нормаларды қамтымайды. Осылайша дүниежүзілік конвенцияға қосылу аз дәрежеде ішкі заңнамаға өзгерістер енгізуді талап етеді. Өзінің мазмұны бойынша ол неғұрлым әмбебап

сипатқа ие, бұл оған авторлық құқық саласындағы әртүрлі заңнамалары бар елдердің қатысуына мүмкіндік береді. Дүниежүзілік Конвенцияда Берн және Дүниежүзілік конвенцияларға қатысушылардың көпшілігі сәйкес келсе де авторлық құқықтың түрлі жүйелері бар мемлекеттер кеңінен ұсынылған. Конвенцияда оған қатысушы мемлекеттер "Авторлардың және басқа да авторлық құқық иелерінің құқықтарын жеткілікті және тиімді қорғауды" қамтамасыз ету үшін қажетті барлық шараларды қабылдауға міндетті екендігі көрсетіледі. Онда авторлық құқықтың мазмұны ашылмайды және қорғалатын туындылардың толық, тұйық тізбесі берілмейді. I бапта "жазбаша, музыкалық, драмалық және кинематографиялық шығармалар, кескіндеме, графика және мүсін туындылары" кіретін әдеби, ғылыми және көркем шығармалардың үлгі тізімі ғана қамтылған.[1. 268-269]

Дүниежүзілік Конвенцияның маңызды ерекшелігі - онда автордың тек бір ғана құқығы-аудару құқығы арнайы реттеледі. V бап мыналарды көздейді: "Авторлық құқық автордың осы Конвенция негізінде қорғалатын туындыларды аударудың, аудармаларды жарыққа шығарудың және аудармаларды жарыққа шығаруға рұқсат берудің айрықша құқығын қамтиды".

Авторлық құқық иесінің Конвенцияға сәйкес өз туындысын аударуға немесе қайта шығаруға айрықша құқығы бар екендігі іс жүзінде ең маңызды болып табылады. Басқа елде туындыны алғаш рет шығарған баспаның рұқсатынсыз және тиісті сыйақы төлемей шығаруға болмайды. Осылайша, мысалы, А. Кристидің туындысын Францияда алғаш рет шығарған ағылшын баспасының рұқсатынсыз және тиісті сыйақы төлемей аударуға болмайды. Оны шығаруға шарт жасау керек. Айтылғандар қайта басуға да қолданылады, өйткені авторлық құқықтың күші бір мемлекеттің аумағымен шектелмейді, конвенцияға қатысушы барлық мемлекеттерге қолданылады. Сонымен қатар, дүниежүзілік конвенцияға сәйкес, бірде-бір қатысушы мемлекет туындыны алғаш рет жарыққа шығарылған мемлекеттің заңымен осы санаттағы туындыны туындыға белгіленген мерзімнен неғұрлым ұзақ мерзім ішінде қорғауды қамтамасыз етуге міндетті емес, бірақ ол автордың өмір сүру уақытын және ол қайтыс болғаннан кейін 25 жылды қамтитын кезеңнен қысқа болуы мүмкін емес. "Туындыны жарыққа шығаруға Конвенцияда арнайы мақала арналған. Ол мынадай түрде тұжырымдалған: "жарыққа шығару" деп осы Конвенция мағынасында қандай да бір материалдық нысанда қайта жаңғыртуды және адамдардың белгісіз шеңберіне оқу немесе көру арқылы танысу үшін туындының даналарын беруді түсіну керек. Осыдан, атап айтқанда, музыкалық шығарма оны орындау кезінде емес, нотаны басып шығару кезінде жарыққа шыққан болып саналады. Дүниежүзілік Конвенцияның тағы бір ерекшелігі бар. Онда қорғалатын туындыларға қатысты белгілі бір формальдылықтарды сақтау қажеттілігі көзделеді (туындылардағы арнайы символдан (с) тұратын авторлық құқық белгісінің үй-жайы, авторлық құқық иегерінің нұсқауы және алғаш шыққан жылы). Бұл ерекшелік АҚШ-та және Америка құрлығының кейбір басқа елдерінде әртүрлі формальдылықтарды орындау (туындыларды тіркеу, депозитке салу), Конвенциямен қорғалатын туындыларға, авторлық құқық белгісін орналастыру үшін ауыстырылатын қорғау берудің міндетті шарты ретінде талап етілетіндіктен туындады.[2]

Авторлық құқық және сабақтас құқықтар туралы РФ Заңын 1993 жылда қабылдау Ресейдің басқа мемлекеттермен, ең алдымен Берн конвенциясына қосылу жолымен халықаралық ынтымақтастығын кеңейту үшін жаңа мүмкіндіктерді ашты. Берн конвенциясы Дүниежүзілік Конвенциядан айырмашылығы материалдық-құқықтық нормалардың едәуір санын қамтығандықтан, ол авторлық құқықтарды қорғаудың неғұрлым жоғары "халықаралық стандарты" болып табылады. Ресей Заңы 1993 жыл осы стандартқа жауап береді. Онда авторлық құқық көлемі айтарлықтай кеңейтілді. Конвенцияға сәйкес алдыңғы заңдармен салыстырғанда автордың келісімінсіз туындыларды ықтимал пайдалану жағдайларының тізбесі қысқартылды, автор құқықтарының қолданылу мерзімі автордың бүкіл өмірі ішінде және ол қайтыс болғаннан кейін 50 жыл ішінде белгіленген.

Авторлық құқық бойынша ДЗМҰ шарты (1996 ж.). Бұл шарт авторлық құқық объектілерін қорғаудың неғұрлым жоғары деңгейін белгіледі: авторлық құқықты құқықтық

қорғау әдеби және көркем шығармашылықты ынталандырумен тікелей байланысты. Қорғау тек туындыны білдіру формасына ғана емес, идеялар мен процестерге де таралады. Күзет объектілері-зияткерлік қызметтің нәтижесі ретінде компьютерлік бағдарламалар, деректерді немесе басқа да ақпаратты компиляциялау, туындыға қоса берілген "құқықтарды басқару туралы ақпарат".

Әмбебап халықаралық шарттардың арасында Авторлық және сабақтас құқықтарға қосарланған салық салуды болдырмау туралы Мадрид конвенциясы (1979) ерекше орын алады.

Авторлық құқықтарды халықаралық-құқықтық қорғау туралы өңірлік келісімдердің арасында *Авторлық құқықтарды қорғау жөніндегі америка аралық конвенцияны (1946),* Еуропалық кеңестің регламенттері мен директиваларын (ЕО Кеңесінің компьютерлік бағдарламаларды құқықтық қорғау туралы 1991 жылғы директивасын) атап өткен жөн.[3]

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Международное право: Учебник. Отв. ред. Ю. М. Колосов, Э. С. Кривчикова. - М.: Междунар. отношения, 2000. — 720 с. (Московский государственный институт международных отношений (Университет) МИД России).
2. 1886 жылғы 9 қыркүйектегі әдеби және көркем туындыларды қорғау жөніндегі Берн конвенциясы.
3. Авторлық құқық туралы Дүниежүзілік конвенция. Женева, 1952 ж.